

11. Ніколаєнко В. М. Параметри конфліктності тетралогії Раїси Іванченко про давню Русь / В. М. Ніколаєнко // Таїни художнього тексту (до проблеми поетики тексту) : Зб. наук. праць / Ред. кол. : Н. І. Заверталюк (відп. ред.) та ін. – Вип. 3. – Дн-ськ : РВВ ДНУ, 2003. – С. 170–177.
12. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови : [монографія] / Л. Г. Скрипник – К. : Наукова думка, 1973. – 280 с.
13. Словник фразеологізмів української мови / Упор.: В. М. Білоноженко та ін. – К. : Наукова думка, 2003. – 1104 с.
14. «Тільки на ґрунті історичної правди...» Розмова критика Миколи Ільницького з прозаїком Раїсою Іванченко // Жовтень. – 1986. – № 12. – С. 102–112.
15. Ужченко В. Д. Українська фразеологія / В. Д. Ужченко, Л. Г. Авксентьев. – Х. : Основа, 1990. – 157 с.
16. Чумак В. Минуте – очима сучасника : Літературно-критичний нарис / В. Чумак. – К. : Рад. письменник, 1980. – 184 с.

Список джерел ілюстративного матеріалу

1. Іванченко Р. Гнів Перуна : [роман] / Раїса Іванченко. – Кн. I. – К. : Дніпро, 1986. – 215 с.
2. Іванченко Р. Гнів Перуна : [роман] / Раїса Іванченко. – Кн. II. – К. : Дніпро, 1986. – 223 с.

УДК 37.091.33:[821.111+821.112.2]:7.038.6

О. А. Кириченко, І. О. Подоляка,
Сумський державний університет, м. Суми

ТЕХНІКА КОЛАЖУВАННЯ ЯК ЗАСІБ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА НІМЕЦЬКОЇ МОВ І ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ШКОЛЯРІВ

У статті докладно викладаються позиції основоположників ідеї колажу та колажування – німецьких методистів Б.-Д. Мюллера і М. Зікманна (80 – 90-ті рр. ХХ ст.). Доводиться, що в колажі можуть відобразитися і зіставлятися різні культури, сходяться і співіснують різні тексти – вербальні і невербальні. Дається визначення колажу як інформаційного продукту та підґрунтя розвитку творчості учнів. Наводяться конкретні приклади уроків англійської та німецької мов, що демонструють практичну реалізацію прийому колажування.

Ключові слова: колаж, «діалог культур», творчість, особистість, асоціограма.

ТЕХНИКА КОЛЛАЖИРОВАНИЯ КАК СРЕДСТВО ОБУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОМУ И НЕМЕЦКОМУ ЯЗЫКАМ И ФОРМИРОВАНИЯ ТВОРЧЕСКОЙ ЛИЧНОСТИ ШКОЛЬНИКОВ

В статье излагаются позиции основоположников идеи коллажа и коллажирования – немецких методистов Б.-Д. Мюллера и М. Зикманна (80 – 90-ые гг. ХХ в.). Доказывается, что в коллаже могут отображаться и сопоставляться разные культуры, сходиться и сосуществовать разные тексты – вербальные и невербальные. Дается определение коллажа как информационного продукта и предпосылки развития творчества учеников. На конкретных примерах уроков английского и немецкого языков демонстрируется практическая реализация приема коллажирования.

Ключевые слова: коллаж, «диалог культур», творчество школьников, личность, ассоциограмма.

COLLAGE TECHNIQUE AS THE TOOL FOR TEACHING ENGLISH AND GERMAN AND FORMATION OF CREATIVITY AT SCHOOL STAGE

The article outlines in detail the position of the founders of the idea of collage and collaging – German methodists B.-D. Muller and M. Zikmann (80 – 90 s., XX c.). It is shown that different cultures displayed and matched in the collage come together and coexist in various texts – both verbal and nonverbal. It defines the collage as background information product and a method of creativity development at school stage.

We aim to prove that through implementing collaging method into the lessons of foreign languages a real possibility of mastering and operating with different notions is created, that through this method young students are facilitated for mastering the ability to formulate different concepts – both the concrete and the abstract ones; collaging promotes search for productive linguistic solutions. Collage lets a young student to look at everyday ordinary things in a special way, it triggers associative thinking, a background for the development of verbal responses and the ability to reason. Collage allows the child to draw on their experience and present topics within their subjective vision, their way of thinking; collage is suitable for both studying of cultural aspects, and for organizing perception of information, and for creating your own statements.

We reveal the idea of collaging as a way of encoding / decoding of information, the method of penetration into another culture, making collage, according a specific plan, a student masters decoding techniques for new information by which he «builds bridge to another culture».

Collage makes transferring of information about other cultures clear, controlled and managed by teachers, open and accessible to students.

We give specific examples of lessons in English and German, demonstrating the practical implementation of collaging in teaching English and German.

Key words: collage, «dialogue of cultures», creativity, personality, associogram, encoding / decoding of information, associative thinking.

Мета роботи: дослідити прийом колажування в навчанні англійській та німецькій мовам, обґрунтувати і виявити педагогічний потенціал методу колажу і його художньо-виражальні можливості для творчого розвитку учнів на уроках англійської та німецької мов, проілюструвати теоретичні засади на практиці.

Об'єктом дослідження виступає роль техніки колажування під час навчання учнів, формування їх творчого потенціалу.

Предмет дослідження є поліаспектне явище «колаж».

Завдання дослідження:

- дослідити та обґрунтувати доцільність використання прийому колажування в навчально-освітньому процесі;
- виявити шляхи підвищення ефективності та результативності навчального процесу з використанням методу колажу на уроках англійської та німецької мов;
- на основі отриманих даних розробити завдання для уроків із застосуванням даної методики колажування.

Розвиток української держави зумовлює необхідність виховання нового типу особистості з високим рівнем духовності і культури, спроможної самостійно приймати нестандартні рішення, здійснювати вільний вибір, творчо мислити, гнучко реагувати на зміни обставин і самій їх творити [1, с. 41–42].

Відомо, що одним із головних напрямів гуманізації процесу навчання є перетворення взаємодії суб'єктів навчального процесу в засіб формування, розвитку і саморозвитку особистостей. В. Сухомлинський підкреслював, що особистість

дитини – більше результат саморозвитку, ніж регульованого розвитку, що психологічним механізмом сприяння цьому саморозвитку є психічний стан злиття впливу дорослого і самоактивності дитини з переважанням останньої [1, с. 42].

Доцільно звернути увагу на те, що у Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні закладено підхід до особистості як до суб'єкта власної діяльності. Дитина розглядається як цінність [4, с. 255]. У документі ЮНЕСКО «Виховання у Дусі Миру», в національній доктрині розвитку освіти в Україні, законах «Про освіту», «Про дошкільну освіту» наголошується, що домінуючою метою освіти є розвиток таланту дитини і формування творчої особистості.

Проблема творчої обдарованості знайшла своє відображення в дослідженнях як вітчизняних вчених (А. Г. Асмолова, А. В. Брушлінський, З. Ю. Калмикова, Б. М. Кедрова, А. М. Матюшкіна та ін.), так і зарубіжних (Е. Де Боно, Ф. Баррона, Дж. Гауема, Р. Стернберга, Д. Льюса та ін.), зокрема філософського, психологічного та педагогічного аспектів [5, с. 182].

Навчання в умовах полікультурного суспільства дало новий поштовх розвитку творчих здібностей учнів через вивчення культури інших народів. Це дає можливість учням не тільки глибше зрозуміти та усвідомити свою рідну українську культуру, але й творчо підійти до вивчення іноземних. Оскільки сьогодні діалог культур є життєво важливим фактором, то актуальними завданнями сучасного навчання англійської та німецької мов є розвиток індивідуальності учня, кола його пізнання, адекватного сприйняття чужих та своєї рідної культури; розвиток інтелектуальних здібностей людини; становлення духовності, моральності, високих моральних якостей.

У зв'язку з цим виникає питання, як зробити так, щоб діалог був дійсно продуктивним? Один із шляхів – моделювання культурного простору і надання учням дидактичних можливостей тривалого і активного перебування в ньому за допомогою полімодальних наочних засобів [7, с. 92]. Однією з ефективних форм навчання є прийом колажування, він дозволяє ознайомити учнів з будь-яким тематичним матеріалом.

Перше визначення колажу як методичного засобу належать німецькому методисту Б.-Д. Мюллеру (1983). Він трактує колаж як «усвідомлену побудову соціального значення, яка протікає аналогічно процесу оволодіння поняттям при некеруваному засвоєнні мови з використанням різної, актуальної інформації».

Безсумнівною заслугою Б.-Д. Мюллера є те, що він довів наступне:

- при використанні колажу на уроках іноземних мов в учня з'являється реальна можливість оволодіння поняттями, оперування різного роду поняттями, оволодіння умінням формулювати різні поняття – і конкретні, і абстрактні;
- при використанні колажу учнем здійснюється самостійний пошук продуктивних лінгвістичних рішень;
- в самому колажі, якщо його створення здійснюється цілеспрямовано, можуть бути відображені якісь концептуальні позиції іншого менталітету: конкретні поняття, які мають свою культурну специфіку в кожній країні (машина, квартира, квіти і т.д.);
- абстрактні поняття та їх трактування представником іншої культури (свобода, любов, ввічливість і т.д.);
- дії (розповідати, вітати, подорожувати, танцювати і т.д.);
- громадські інститути конкретної країни (школа, вуз, і т.д.);
- колаж – це спосіб кодування / декодування іншої інформації, спосіб проникнення в іншу культуру: складаючи за певним планом колаж, дитина опановує прийоми декодування іншої інформації, за допомогою якої «вибудовується міст в іншу культуру»;

– колаж робить процес передачі інформації про іншу культуру наочним, контрольованим і керованим з боку вчителя, відкритим і доступним для учнів.

Розробляючи ідеї Б.-Д. Мюллера, його співвітчизник М. Зікманн (1989) вказував на те, що колаж – «це не тільки спеціальна техніка, а й прийом зміни встановлених значень (стереотипів) в процесі їх суб'єктивного комбінування учнями в рамках теми. Виникаючи при цьому дії стосуються як використовуваних об'єктів і матеріалів, так і їх розташування». М. Зікманн визначав колаж як засіб зорової та мовної наочності (*visuelles und sprachliches Gestaltungsmittel*), маючи на увазі вербальну і невербальну наочність. У роботах М. Зікманна найбільш цінним є те, що він вказав на можливості колажу з точки зору психології засвоєння матеріалу:

- в колажі учні знаходять відповідну форму для представлення свого власного Я, їх суперечливої, рухомої картини світу;
- колаж дозволяє дивитися на повсякденні звичні речі по-особливому, при цьому у дитини включає асоціативне мислення, що є передумовою для розвитку вербальних реакцій і розвитку вміння аргументувати;
- колаж дозволяє дитині здійснити опору на свій життєвий досвід і в рамках теми уявити своє суб'єктивне бачення проблеми, свій спосіб мислення;
- колаж підходить як для вивчення культурних аспектів, так і для організації сприйняття інформації і створення власних висловлювань.

Таким чином, заслугою М. Зікманна було те, що він першим зрозумів, що колаж – феномен поліаспектний, його аспекти: лінгвістичний (вербальний / невербальний); мовний; культурний; психологічний; соціо-процесуальний; змістовний; індивідуальний [7, с. 93].

На думку О. В. Мальцевої, колаж – це універсальний засіб методико-педагогічного, освітнього впливу на учнів, характерними ознаками якого є оригінальність форми і змісту. За формою колаж нагадує плакат або стінгазету. У центрі знаходиться ключове поняття-ядро, а навколо нього розташовуються поняття-супутники, які створюють його оточення. За змістом колаж характеризується інформативністю і наочністю – велика кількість картинок, зображень, коротка різнопланова текстова інформація, наявність схем, діаграм, зв'язків [6].

А. К. Векслер пояснює поняття «колаж» як самостійний художній твір, який характеризується специфічними виразними властивостями, а процес його створення – багатьма художньо розвиваючими, освітніми та виховними функціями, особливо в роботі з дітьми, школярами, студентами [3, с. 3].

М. Б. Аюшина в своїй роботі називає колаж наочним допоміжним засобом навчання, методичним прийомом, який передбачає послідовне нарощування лексичного фону будь-якого ключового поняття і створює таким чином візуально-смісловий схематичний образ розглянутого поняття [2, с. 19]. Прийняте в мистецтвознавстві визначення – колаж – поєднання різних матеріалів (папір, текстиль, дерево, метал, скло і т.д.), які гармонійно доповнюють один одного; розташовуючись не тільки в площині, а й в об'ємі, утворюють композиційну єдність, що виражає образну ідею художнього твору [3, с. 3].

Отже, як ми можемо побачити, колаж являє собою наочний допоміжний засіб навчання, методичний прийом, який передбачає послідовне нарощування лексичного фону будь-якого ключового поняття [6]. Використання техніки колажу як засобу навчання кардинально розширює можливості вчителя у виборі матеріалів і форм навчальної діяльності, робить

уроки яскравими і цікавими, інформаційно й емоційно насиченими. Безсумнівним плюсом в такій роботі є та умова, що кожен учень, навіть найслабший і менш активний в психологічному плані, має можливість проявити активність і самостійність, власну фантазію і творчість. Такий вид роботи має велику загальноосвітню цінність, оскільки спрямований на формування у школярів соціальної компетентності, тобто здатності самостійно діяти, вибираючи стратегію своєї роботи, на розвиток почуття відповідальності за кінцевий результат, уміння публічно виступати і аргументовано проводити презентацію кінцевого результату.

Приєм колажування має значне практичне значення і найчастіше застосовується на етапах діагностики засвоєння теми і рефлексії. Колаж можна використовувати для розуміння того, що нового для себе дізналися діти протягом уроку, так і для визначення емоційного стану учнів наприкінці уроку [6]. Унікальність колажу як дидактичної одиниці обумовлена тим, що в ньому втілилася зміна перцептивних особливостей (таких як порушення послідовності, миттєвість сприйняття); відобразилися відкриття в галузі психології, фізіології; сформувалася культура нового типу.

Важливим також є й те, що необмежені продуктивні можливості колажу і специфіка його всебічного впливу на особистість доводять, що він виступає одним з чинників практичної реалізації теорії «діалогу культур» [7, с. 92].

У техніці колажування можна виділити ряд переваг: залучення двох типів сприйняття інформації: кінестетичного та візуального; комбінування звукового, образотворчого, схематичного, а також текстового ряду інформації; підвищення пізнавальної активності учнів, створення позитивної мотивації; розвиток творчих здібностей; можливість активного обговорення проблеми в групах [2, с. 20].

Колаж як культурний текст може виконувати наступні функції: репрезентативну – адекватно, чи не спотворено представляє ментальний простір народу, його типові риси, базові національні цінності; ретранслятивну – передає інформацію про культуру – рідну чи іноземну, закодовану в вербальних і невербальних мовах; регулятивну – служить базою для розвитку духовно-моральних, розумових і громадянських якостей особистості; надає орієнтири діяльності і поведінки; виступає основою духовної свободи, розвитку творчих сил і здібностей учнів; включає учня в діяльність по декодуванню міжкультурної інформації, тим самим створює умови для діалогу, для руйнування стереотипів, зняття бар'єрів; естетичну – створює різні за силою впливу образні сенси, має також різний зміст і знаково-символьне оформлення; впливає на поведінку учня за допомогою апеляції до емоційної сфери і психіки, і через неї до свідомості [7, с. 95].

Колажування реалізується за допомогою створення візуальної моделі, яка включає в себе певні етапи:

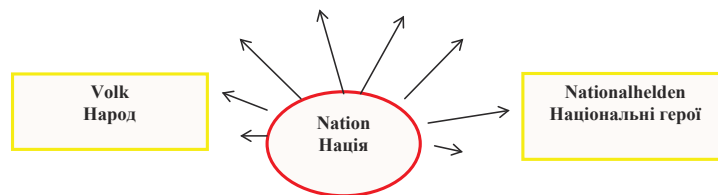
I. Підготовчий: визначення мети моделювання; визначення сценарію повного циклу моделювання; вибір інформаційного середовища, в якому буде реалізовано візуальне моделювання; підготовка списку статичних візуальних моделей; визначення кольорних і тональних відносин.

II. Основний: завдання палітри і системи візуальної передачі; завдання параметрів уявлення ракурсів і масштабів; виготовлення шаблону; робота над ескізом.

III. Завершальний: доопрацювання композиції у відповідності з початковим або видозміненим задумом; оцінка і презентація мистецького продукту (оформлення, експонування) [6].

Наведемо приклад уроку, що демонструє практичну реалізацію прийому колажування на середньому етапі вивчення німецької мови (поглиблений рівень) в рамках теми «Deutsch lernen – Deutschland entdecken» («Вивчати німецьку – відкривати Німеччину»). Підручник німецької мови «Mosaik» для 9 класу шкіл з поглибленим вивченням німецької мови (автори Н.Д. Гальскова і ін.).

Перед початком роботи з колажем учитель пропонує учням скласти асоціограму з метою виявлення уявлень школярів про поняття «нація». *Was fällt euch zum Begriff «Nation» auf? (З чим у вас асоціюється слово «Нація»?).* З опорою на асоціограму, кожен учень формулює коротко власне уявлення про «націю». У більш сильних класах учням можна запропонувати пояснити значення таких словосполучень, наприклад: «Made in Germany», *russische Seele* («Зроблено в Німеччині», *російська душа*). Асоціограма передбачає змістовні аспекти уроку, налаштовує учнів на пропоновану проблематику, орієнтує на формування асоціативних зв'язків, служить також підґрунтям для обговорення типових німецьких якостей (див. схему 1).

*Welche stereotypen Meinungen gibt es über die Deutschen?
Які існують стереотипи про представників німецької нації?*

Схема 1

Учні обмінюються думками щодо зовнішнього вигляду і рис характеру, які приписують представникам німецької нації, використовуючи мовні засоби, і активізуючи наступного мовця словами: *Und du? Was kannst du über die Deutschen sagen? (А ти? Що ти можеш сказати про жителів Німеччини?)*. Завдання виконується по ланцюжку.

A: *Viele halten die Deutsche für .../ Die Deutschen gelten als .../ Sie kümmern sich um .../ Von ... sagt man, dass sie .../ Aber ich meine/ glaube/ finde...*

B: *Unsicher, ruhig, freundlich, sparsam, gesellig, traditionsbewusst, höflich, verschlossen, tätig, arbeitsam, geschäftig, kreativ, zuverlässig, gleichgültig u.a.*

Далі, використовуючи в якості опори питання, учні висловлюються про те, хто зображений на колажі «Характерне для Німеччини», як він виглядає, який одяг носять німці, що в ньому типово німецького. Даний колаж учні отримують в готовому вигляді, його підбирає або створює вчитель і адресує всьому класу (див. Рис. 1). *Wen seht ihr auf der Collage? Wie sieht er aus? Was hat er an? Ist er typisch deutsch?*

Вибудований асоціативний ряд дає можливість оцінити представника німецької нації, сприяє розвитку уяви, творчому продуктивному мисленню, прогностичним здібностям [7, с. 95 – 96].

Тепер для порівняння розглянемо урок англійської мови. Наприклад, на дошці зображений блок-колаж, блок-асоціограма (будь-який інший колаж). Вчитель пропонує виконати наступні комунікативні завдання (див. Рис. 2).

Рис. 1

Рис. 2

- A new school uniform is being worked out in Ukraine. School children's opinion is wanted. Describe a school uniform you would like to wear, explain why.
- Look at the collage and say what kind of school uniform appeals to you. Say why. Say which uniform children of your country have.
- Comment on the issue which school attributes are typical to Ukrainian learners. Use the collage below.
- Study the collage and draw the parallel between a school uniform in different countries. Say whether you have the same pattern in Ukraine.

Ефективність запропонованої методики була перевірена експериментально у школі. Показник покращення загальних результатів та формування творчих здібностей учнів експериментальної групи за всіма параметрами збільшився на 45 % [8, с. 157].

Висновки. Сучасний світ стрімкого соціально-економічного розвитку і перетворення диктує необхідність формування творчо активної особистості із здатністю ефективно і нестандартно вирішувати нові життєві проблеми. Якщо ці якості не розвивати в дошкільному та шкільному періоді, то в подальшому настає швидке зниження активності цієї функції, а значить, збіднюється особистість, знижуються можливості творчого мислення, гасне інтерес до мистецтва, до творчої діяльності. Розвиток творчого потенціалу з раннього дитинства не тільки удосконалює пізнавальні процеси і здібності до творчості, але і формує особистість дитини.

Застосування техніки колажування позитивно впливає на навчальний процес школярів. У дітей з'являється впевненість у тому, про що вони говорять, інтерес до своєї роботи і роботи однокласників, їх мова стає вільнішою, завдяки колажу і критеріям, за якими вони презентують свої роботи, збільшується кількість фраз у мові. Тому завдяки такій техніці можна очікувати збільшення запасу слів (вокабуляра). Учні розвивають і монологічне мовлення, і творчі здібності, що є важливим фактором викладання іноземних мов.

Література:

1. Архипова С. Методика розвитку творчих здібностей у дітей дошкільного віку / С. Архипова, Н. Кушнірик // Педагогічні науки [Текст] : Збірник наукових праць. Вип. 2 / Полтавський держ. пед. Ун-т ім. В.Г. Короленка ; голов. ред. М. Степаненко. – Полтава : [б. в.], 2009. – С.41–48.
2. Беспалова М. С. Техника коллажирования как способ развития умений монологической речи на уроках английского языка / М. С. Беспалова, О. Е. Бугакова // Новые технологии в обучении иностранным языкам : сборник статей региональной научно-практической студенческой конференции. – Омск : Изд-во Ом. гос. Ун-та. – 2012. – С. 17–21.
3. Векслер А. К. Коллаж в системе профессиональной подготовки художника-педагога: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. педагог. наук : спец. 13.00.02 – теория и методика обучения и воспитания (изобразительное и декоративно-прикладное искусство, уровень общего и профессионального образования) / А. К. Векслер. – 2011. – 25 с.
4. Драгальчук В. Розвиток пізнавально-творчих здібностей у дошкільному віці / В. Драгальчук, Н. М. Дубравська // Формування професійної компетентності майбутніх педагогів дошкільної та початкової освіти: збірник науково-методичних праць. – 2014. – С. 255–258.
5. Дуплійчук О. М. Розвиток творчих здібностей учнів старшої школи засобом соціокультурного колажування / О. М. Дуплійчук, Л. В. Калініна // Актуальні проблеми сучасної лінгвістики та методики викладання іноземних мов. – 2010. – С. 182–184.
6. Мальцева О. В. Метод коллажа как технология и средство формирования творческих способностей младших школьников [Электронный ресурс] / О. В. Мальцева // Социальная сеть работников образования. – Режим доступа : <http://m.nportal.ru/nachalnaya-shkola/matematika/2016/11/26/metod-kollazha-kak-tehnologiya-i-sredstvo-formirovaniya>. – (18.01.2017).
7. Рыжкина И.Б. Коллаж как средство формирования субъекта диалога культур / И.Б. Рыжкина // Перспективы Науки и Образования. – 2014. – № 6(12). – С. 91–98.
8. Формування та розвиток майбутнього фахівця: теорія і практика: міжвузівська науково-практична конференція студентів та молодих вчених, м. Житомир, 2010 р. / Редком. : О. М. Дуплійчук, В. О. Калінін. – Житомир : ЖДУ імені Івана Франка, 2010. – С. 155–158.

УДК 821.161.3'06–1–055.2

М. И. Кирюшкина,

Гомельский государственный университет имени Ф. Скорины, г. Гомель

ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ОСОБЕННОСТИ РЕАЛИЗАЦИИ ЖЕНСКОЙ СУБЪЕКТИВНОСТИ В СОВРЕМЕННОЙ БЕЛОРУССКОЙ ЖЕНСКОЙ ПОЭЗИИ

Актуальным вопросом в современной женской поэзии является субъективное исследование природы женщины, которая рассматривается через соотношение с «другим полом» (мужчинами). Понятие «женская субъектив-